26

RELATIO
Glorioſiſsimæ expeditionis, victorioſiſsimi progreſſus, & fauſtiſsimæ pacificationis cum hoſtibus

Sereniſsimi & Potentiſsimi Principis ac Domini,

Dni. JOANNIS CASIMIRI,
REGIS POLONIÆ & SVECIÆ, &c. &c.

ANNO M. DC. XLIX.

[Gdańsk, A. Hünefeld]

E XXIV 117 rzadki

QUa occaſione anno præterito Milleſimo Sexcenteſimo Quadrageſimo Octavo Coſaci Zaporovienſes, uno nefario authore conciti, inito fœdere cum Tartaris Budziacēſibus eorumque Duce Tohaibeo, & deinceps cum Chamo Crimenſi arma contra Reipublicæ exercitum, ejusq́; Duces ſumpſerint, quanta noſtra clade ad Corſunum pugnatum, quam ingentem deinde Exercitum infinita ruſtica plebs, continuo armorum contra Tartaros uſu, bello aſſueta, atq́ue exemplo Coſacorum tumultuantium ad rebellionem concita effecerit, quid Exercitus noſter Panico quodam terrore à Pilaviecijs diſſipatus, deinde à Leopoli repulſus Reipublicæ conſternationis atq́; mœroris iniecerit, quid ipſi Varſaviæ, atq; toti Electionis Novi Regis

conventui trepidationis intulerit, admoto hoſtili exercitu Zamoſcio, illudq́; obſidente minime opus eſt ad præſens recēſere. Itaq́; illud memoraverim, quod vel ipſa fama, quaſi jam electi Regis JOANNIS CASIMIRI tātum potuerit, quod tam ingentes hoſtiles exercitus relicto Zamoſcio ad ſuas ſedes remigrare coëperit, atq́; Rempublicam ab interitu (ſi hoſtis Viſtulam tranſire voluiſſet) liberaverit. Nimium hæc omnia, quia anno præterito Orbi Chriſtiano nota ſunt, nova narratione non egent, & rapit in ſui admirationem animum, cum ſingularis & extraordinaria Dei providentia, quâ hoc anno res Polonicas fovit, tum ingens animus & Spiritus Regis JOANNIS CASIMIRI, quo rebus tam dubijs, & ſummis Regni periculis commiſſorum ſibi â DEO populorum & Dominiorum defenſionem ſuſcepit. Utrumq́; enim hoc tacere peccare eſſet in Deum impietate, & in unctum ejus ingratitudine. Optimæ ſpei, in quam nos erexit tam fauſtum initium Regni JOANNIS CASIMIRI, ſucceſſerunt Comitia felicis ejus Corona-

ronationis, in quibus cum orarent Ordines, ut ſi commiſsio Pacificatoria ex voto non ſuccederet, ipſe Rex in hoſtem ire vellet, Regiamq́; Majeſtatem opponeret, quamvis intelligebat, nō ſatis ab Ordinibus proviſum eſſe ſecuritati Reipublicæ, neq́; ea decreta ſubſidia, quæ tam ingenti bello agendo ſufficerent, magno tamen & imperterrito animo hanc in ſe provinciam ſuſcepit, omnem ſuam auctoritatem, etiam apud exteros, ad hoc unum conferendo. Bellum itaq́; ab hinc præparare non deſtitit, præfectis interim exercitui tribus Ducibus pari poteſtate, qui imperata Regis exequerentur, quæcunq́; illis per intervalla Georgius Comes â Teczyn Oſſolinski Sacri Romani Imperij Princeps, Supremus Regni Cancellarius, per citiſsimos nuncios deferret. Ita conſumptum reliquum hyemis, & magna pars veris. Cum interim jam conſtaret Regi, quid in cauſa fuerit irritæ commiſſionis Pereaſlavienſis, & unde imponebatur neceſsitas Ducibus Regij exercitus, cum ruſtica plebe, circa Barum cruento, ſed tamen felici

Marte decernendi, nempe patuit jam conſilium hoſtis, tradendi Regni Tranſylvano, inita cum eo armorum ſocietate, in quam ut & Moſcum pollicitatione magna parte Provinciarum Ruſſicarum pertraheret, plurimum idem hoſtis laborabat, ſed in hoc potisſimum omnes ingenij ſui nervos intenderat, ut omnes, quotquot ſunt, potentisſimas Tartarorum Ordas in ſubſidium ſibi contra nos adſciſceret. In hoc conatu dum hoſtis tempus inſumit, uſus eâ morâ prudentisſimo conſilio Rex, misſisque legationibus formidabilem illam cum Tranſylvano & Moſcho armorum conjunctionem avertit, & appropinquante Feſto Pentecoſtes, quod Regij Comiſſarij Terminum armiſtitij fecerant, Ducibus Exercitus ſui imperat, ut coadunato exercitu hoſtem aggrediantur, neq; tempus rei agendæ omitttant, priuſquam hoſti ſubſidia Tartarica advenirent. Exequuntur Regia imperata Duces, hoſtem multis in locis ad internecionem cædunt, præſidia ejus arcibus, Civitatibus deturbāt, easq; in poteſtatem Regis redigunt: quo tumultu ex-

tu excitus Chmielnicius , cùm trecentorum millium exercitu , ingentibus præterea Tartarorum ſultus auxilijs adeſt. Contraxerant jam Regij Duces , circa Conſtantinovum rem contra hoſtem agentes, omnes ferè eas vires, quæcunq; ex Decreto Comitiali haberi poterant, verum cum eas hoſtili potentiæ impares cernerent, ſecedendum ſibi ad Zbaraſcenſem arcem putârunt, loco commodo, uti ab eventu patuit, ſitam, ibique caſtris locatis, eandem vallo, & foſsâ muniunt , fixum in animo habentes, duram potius & arctam, dum nova venirent ſubſidia, ferre obſidionem, aut fortiter pugnando occumbere, quam turpi fugâ ſibi conſulere. Interim Rex cõvocato Varſaviam Senatu, animi ſui propoſitum in hoſtem die Sancto Joanni Baptiſtæ ſacrâ eundi ei aperit, fauſtiſq; omnium exceptis acclamationibus edicit. Die verò ſupradicta, adveniente benedictione â Nuncio Sedis Apoſtolicæ acceptâ enſe & vexillo ſibi ex altari tradito, movit Lublinum verſus , quod, intra decimam â profectione Varſavienſi diem, ſolemni militari pom-

ri pompa à Nobilitate & multitudine exceptus, ingreſſus eſt. Ibi aliquantiſper, dum novæ legiones convenirent, moratus, fit certior de de obſeſſo ad Zbaraſium exercitu, quare omni abjectâ morâ, quamvis parvo adhuc exercitu, neque comparentibus ſperatis ſubſidijs, intrepido animo, ſummâ in auxilio DEI, quam mente hauſerat, fiducia, Lublino decimâ ſeptimâ Julij proficiſcitur, & in ipſo diſceſſu ſupraſcriptum Regni Cancellarium, exercitus ſe comitantis Locum-tenentem Generalem conſtituit.

Sequenti die Craſnoſtavum ventum, & omnibus viribus in unum collectis, magnis quotidiè itineribus, Rex caſtra promovebat, excipiendo per intervalla hinc & indè advenientes ſuccurſus. Illud unicum Regem anxium faciebat, quod miſsi in omnes partes varij exploratores nihil certi de hoſte afferebant, nec ii, qui magno precio, ſpreto ſalutis periculo, penetrandi ad caſtra obſeſſorum emptam operam locabant, revertebantur, nihil omninò ab exercitu obſeſſo adlabente notitiæ. Venit tandem Vigeſima

tertia

tertià die à profectione Lublinenſi ad Caſtra Regia, ad Toporovum ſita, vnus ſtrenuus miles, literasq; attulit ab obſeſsi exercitûs Ducibus, ſtrictam obſidionem, famem, & aliarum rerũ bellicarum inopiam ſignificãtibus, Regiamq; Majeſtatem, ut opem feſtinaret, obteſtãtibus. Tum vero jam quam celerrime, & quam proximis itineribus, in ſubſidiũ deplorati propè exercitûs, properare viſum, eâ tamẽ electâ viâ, quâ adveniẽtes à Leopoli cohortes Regem aſſequi, & commeatus ab eadẽ Civitate, reficiendo militi, præſertim pediti, poſſet ſuppeditari. Promota itaq; caſtra verſus Oppidum Bialocamenũ, vbi ob injurias cœli quatriduum conſumptum, non ſine ingenti Regis ſolicitudine, quod de hoſte nihil ſciebatur. Quamvis enim non deerant, qui ſpreto ſalutis periculo, ex caſtris Regiis excurrendo, interciperent captivos, ſed quia ex illis nec de potentiâ hoſtili, nec de conſilio quidquam perfecti intelligi potuit, in eadem de hoſte ignorantia, ut ante, verſabamur. Eâ enim iſte rebellis Coſacorum Dux vſus eſt arte, quod excitis in auxilium

ſuum ingentibus, neque antea viſis Tartaricis copiis, quibus vnà cum Coſacorum Legionibus conjunctis, Regium exercitum obſederat, ita in officio continuit ſuum exercitum, vt nullam inde excurſionem, tanquam ipſe obſidione cingeretur, permitteret, ſed quicquid Barbari ad vſum poſcebant, in caſtra eorum inferri faceret. Progredienti decimâ tertiâ Auguſti cum exercitu â Zloczevvo Regi occurrunt cohortes Palatini Cracovienſis, captivumq; Tartarum adducunt, à quo illud tantum exploratum, adeſſe Chanum Crimenſem in exercitu Coſacorum, cæterum quod hoſti conſilium fuerit, quis exercitus noſtri ad Zbarasziuм ſtatus, nihil certi ab eo intellectum. Progrediebatur nihilominus eo die exercitus, conſpicuâ ſanè acie, quam Rex ipſe alijs etiam diebus, admirantibus vetuſtiſsimis militum, ſolebat inſtruere, vt in ipſo itinere aſſueſceret miles ſervare ordines, tenere gradum, ferendique alijs ſubſidij modum ediſceret.

Hòc ordine cum eâ die inceſsiſſet Exercitus, Rex inclinante & veſperaſcente die, me-

dio à Zborovo milliari, ſex circiter leucis ab hoſte diſtanti loco, caſtra locat: Craſtinâ die ulterius progreſſurus, niſi prohibuiſſet paludoſa & limoſa apud Zborovvozvia, ob adiacentia utrinque ſtagna & ſuopte ingenio madentem terram, ideoq; tranſitu difficilis. Quamobrem per ſequentem diem decimam quartam Auguſti ibidem ſubſiſtere viſum, dum iter inſtauraretur traducendo commodius exercitui. Interea Rex craſtinum Feſtum Aſſumptionis in cœlos Deiparæ, ſolitâ pietate præveniens, ſacram ſynaxim ſumpſit, magno totius Exercitûs ſpectantis ad pietatem ſenſu. Hoc cultu perſoluto ſuperis, Rex ad ſolitâ belli munia regreſſus, quid in itinere, quid in prælio, ſi ad illud ventum foret, agendum eſſet, cum Cancellario & alijs Senatoribus contulit, & ea quæ conſtituerat, Tribunis militum, Centurionibus, & quorumcunque illa ſcire interfuit, edici mandavit. Inclinante jam die, incertum quo authore, currebat per caſtra rumor, hoſtem in vicinia aliquot locis viſum, ſenſim caſtris ad re-

 pentem,

repentem, quamobrem mandato Regis Cancellarius Marcum Gdeſsynium militem, & Centurionem veteranum, imprimis verò peritiâ explorandi de hoſte ante omnes celebrem, hocq́ue nomine ab anterioribus Ducibus commendatum laudatumq́ue, additis illi aliquot levioris armaturæ cohortibus, & Centurionibus hâc in re peritis, ire jubet cauſa explorandi de hoſte, monetq́; ne ſine inſigni aliquo captivo ad Regem regrederetur. Reverſus veſperaſcente die Gdeſsynius, retulit Regi ſe ad trium milliarium ſpatium, omnia loca circumcirca perluſtraſſe, ſed ne veſtigium quidem hoſtis reperiſſe: itaq́; juſſu Regis monet Cancellarius Caſtrorum excubitores, ut craſtinâ luce quam maturrimè verſus Jeziornam proficiſcerentur, viderentq́; num aliquis motus ſit ab hoſte, ſecundum hos iret primâ vigiliâ, ducente eam Carolo Duce Corecenſi, illũ deniq́; ſequeretur ipſe exercitus, cum tormentis & apparatu bellico, ſuperato difficili & limoſo tramite, de quo ſupra diximus, præſtolaturus, dum

dum currus & impedimenta omnia limoſam eandem viam ſuperarent. Inſuper dat negotium cohortibus Palatini Cracovienſis, ut in loco caſtrorum ſuorum tantiſper manerent, donec currus omnes & impedimenta tranſirent.

Venit dies decimaquinta Auguſti, dies inquam ſacra triumphanti Cœlorum Reginæ, imo & Poloniæ, quo titulo eam totum hoc Regnum ſupplex veneratur, perficiuntur omnia imperata Regis, abeunt ſummâ luce caſtrorum excubitores, eos ſequitur cum primâ vigiliâ Dux Corecius: ſuperanti limoſam viam exercitui, ipſemet Rex inde fatigatus aſsiſtit, impedimenta & apparatus bellicus, paludoſum tramitem tranſeunt. Interim Caſtrorum excubitores uſq; Jeziornam, vnâ & mediâ leucâ à Caſtris diſtantem, progreſsi, viſis â longê aliquot antecurſoribus Tartaricis , nunciant Regi adeſſe hoſtem, ut ipſi rebantur, non cum toto exercitu, ſed validâ ejus parte venientem: quod poſtquam intellexit Rex, advocatis iis, quos laboris ſocios ſibi adſciverat, inſtruere incipit illam

 partem

partem exercitûs, qui paludoſum illum tramitem ſuperaverat. Sed vaſerrimus & velociſsimus hoſtis, non armis, non ſarcinis, aut ullis impedimentis onuſtus, ſemperq; celeritate bellare ſolitus, tum quoquè eâ uſus, non multùm temporis ſtruendæ aciei conceſsit, nam quinq; milliaribus, à loco ubi Regium obſidebat exercitum, hâc nocte confectis, cum Centum millibus Tartarorum, & quinquaginta millibus ſelectiſsimi equitatus Coſacorum, Regi occurrit, ſubſequentibus Centum quinquaginta millibus Coſacorum, qui veſperaſcente eâ die advenerant. Poſtquam itaquè propius acceſsit hoſtis, quinquaginta millia ſuorum in alteram partem paludoſæ viæ, ad circumvenienda terga noſtra deſtinat: Centum verô millia à fronte Regis locat, vt vtrinque exercitum noſtrum premeret. Antequam in conſpectum Regij exercitus veniſſet hoſtis, à tergo, nimirum ex alterâ parte limoſæ illius viæ, ſupra quam currus noſtri, arctiſsimo agmine tranſitum præſtolantes, conſtiterant, oritur tumultus, & diſſo-

ni cla-

ni clamores,quibus permota pars illa exercitus, quæ nondum tranſierat,vertit ſe in hoſtem cum ſuis Centurionibus,& Tribunis Militum ibi neſcitur quo errore(nam variis hoc imputatur)cohortes noſtræ longè à curribus & Oppido jam milite firmato abductæ, deſerto inſuper peditatu,ad arcendum tranſitu hoſtem,ſupra limoſum tramitem relicto,quem protegere debuerāt,præbuerunt occaſionem , & delendo illi peditatui, & ſuæ Cladi, quam acceperunt. Periêre enim tunc Balduinus Comes de Teczyn Oſſolinski, Magni Cancellarij ex Fratre Nepos, Felix Tyskievicius Palatini Breſtenſis Filius , Joannes Rzeczycki Capitaneus Vzſedovienſis, præter alios viros inſigniores, minor tamen fuit quam pro tumultu cædes, nam computatis etiam vilioribus capitibus non amplius ex noſtris, in eâ parte paludoſi tramitis , quam mille deſiderati, reliqui,quibus fortuna belli tunc pepercit, inter currus ſe recipiendo,obverſi in hoſtem eum fortiter repulerunt , & poſtmodum ſuperato difficili illo tramite , Regi ſe , & reliquo exercitui

aſſo-

aſſociârunt. Dum ita res in illa parte agitur, veniunt in conſpectum Regis diviſi bifariam exercitus hoſtiles cōſtituentes Centum millia hoſtium. In primis conſerit cum hoſte manus prima vigilia quam ducebat Dux Corecenſis. Diu Vir fortisſimus ſuſtinuit hoſtem, tandem obrutus multitudine, ſenſim & pugnando verſus exercitum noſtrum ſe recipit, hoſte etiam ſubſequente.

Ibi verò inprimis patuit glorioſa, expediti in omnia pericula, animi, Magni Regis Noſtri fortitudo, cum inuſitato non tantum Monarchis & Regibus, ſed etiam Ordinarijs exercituum Ducibus exemplo, ante primam aciem in patenti campo, ſolo ſtricto gladio armatus, ubiq; occurrebat, ubiq; aderat, ſuos animando, hâc immortali gloriâ dignâ voce ad milites vſus: Vobiſcum vivere, moriq; volo. His non contentus, nutantibus primæ vigiliæ vexillis, ſubmittens in ſubſidium novas cohortes, ipſemet Rex in aciem eas produci, hoſtemque ad cedendum cogit. Verùm cum neq; hæc ſubmiſſa

à Rege

à Rege ſubſidia, affluenti innumeræ hoſtium multitudini reſiſtere poſſent, Cancellarius à Rege juſſus in lævam advolat, hisquè laboranti- bus ſubmittit ſubſidia, hisquè cedentibus, ipſe ſe cum reliquis cohortibus opponit, non denſâ ſagittarum procellâ, non ingenti Tartarorum cuneo ſibi potisſimum, ut erat formâ corporis & habitu cõſpicuus, imminenti, perterritus. Conſtiterant in ſecundo agmine auxiliares cohortes, quas contra hoſtem Rex ſuccedere jubet, illæq; impigrè irruentes, ſuſtinuerunt impetum hoſtis; converſo deinde in ſubeuntes per occultas valles Coſacos, qui forte aderat in lævo cornu peditatu, ſenſim deferbuit furor hoſtilis, deincepsquè ſolas velitationes exercendo, & tentato, irrito conatu, dextro cornu, quod Potocius Palatinus Podoliæ curabat, lævum verò Georgius Lubomirſcius Capitaneus Cracovienſis, aliquot horis ante occaſum ſolis turpiter hoſtes campo ceſſerunt, & in ſua caſtra ſe recipiendo, advenientibus centum quinquaginta millibus Coſacorum, de quibus ſupradiximus, ſenſim ab

omni parte, & è longinquo exercitum, & caſtra Regia circumdando, formam obſidionis oſtentabant.

Ita dies is, qui Poloniæ extremus videbatur, illâquè cadente toti Chriſtianitati fatalis, inauditâ & incomprehenſibili providentiâ Dei, & glorioſiſsimâ fortitudine imperterriti Principis exactus eſt; deſideratis in hâc parte quinquè aut ſex militibus, viginti verò aut ad ſummum triginta vulneratis. Depulſo hoſte Rex cum Senatu præſente, caſtrenſi more, in equis deliberat, quid facto opus ſit, ſpectatâ tantâ multitudine hoſtium, trecenta millia ſuperantium, præter alium hoſtilem, exercitum, qui Regium exercitum jam ſemiſepultum obſidebat. Verſabatur ante oculos periculum, ne & iſte exercitus ſimul cum Rege obſidione clauderetur, circumfuſis jam nobis vndiq; hoſtium copiis; Ad ferendam vero obſidionem nec locus munitus, nec abundantia Victualium, nec ſpes alicujus auxilij aderat, clauſo obſidione Rege, & in vtrisquè caſtris primariis Præfectorum. His inter

ter ſe agitatis, variæ erant ſententiæ, ferè tamen ab omnibus in eam ſententiam itum, aut Principem clandeſtinè abducendum eſſe, aut Chanum Crimenſem blandiori Epiſtolâ demulcendum, atq; à ſocietate Coſacorum variis pollicitationibus abſtrahendum.

Cancellarius verò cum neq; clandeſtinum modum abducendi Principis, neq; ferendi ſubſidij vllam viam rationemq; inveniri poſſe aſſeruiſſet, omnem ſpem ſalutis à providentiâ DEI, & à fortitudine optimorum bello virorum petendam eſſe duxit, hoc eſt, conglobato exercitu quærere oportere ſalutem per medios hoſtes, cætera Deo committenda. Interim non abs re putavit, compellare Chanum literis, non ejuſmodi tamen tenoris, quæ indignitatem aliquam, quaſi jam victi Principis, præſeferrent. Itaquê poſtquam Rex fugam deteſtatus & abominatus, hanc ultimam ſecutus eſt ſententiam, demandavit ſupremo Cancellario, vt eas literas ad Chanum mitteret, quas ipſe Regentem Cancellariæ ſuæ, ſine morâ, infraſcripti tenoris, exarare juſſit.

 JOAN-

JOANNES CASIMIRVS DEI gratiâ Rex Poloniæ, Magnus Dux Lituaniæ, Ruſsiæ, Pruſsiæ, Maſoviæ, Samogitiæ, Livoniæ, Kioviæ, Volhyniæ, Smolenſciæ, Cernichoviæq́ nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumq́ hæreditarius Rex, Magnarum Ordarum libero Chano Islan Giereio, Cerkaſsienſi, Nahacenſi, Petiorenſi, Szemenſi, Perecopenſi, Crimenſi, Amico & Fratri Noſtro ſalutem. Cum ſciamus te memorem eſse beneficiorum à Fratre Noſtro, Sereniſsimo & Potentiſsimo Domino, Domino VLADISLAO IV. olim Poloniæ Rege, (cœleſti jam Regno fruente) acceptorum, qui te benignè tractavit, incolumem ſervavit, libertate donavit, quam nactus hoc imperium, quod nunc tenes, adeptus es, miramur, quod cum memor ſis tantæ Sereniſsimi & Potentiſsimi Vladislai IV. Fratris Noſtri erga te beneficientiæ, cum nos venimus ad ſedandos motus imperij noſtri, aſſociâſti te huic rebelli noſtro, & contra exercitum noſtrum arma ſumpſiſti, licet nullo tuo ſolatio & fructu, ſperamus enim quod neq́ poſtmodum DEVS conatus tuos proſperabit: Nihilominus polliceri tibi amicitiam Noſtram, & revocare tibi in memoriam beneficia Fratris Noſtri, nunc amicitiam Noſtram tibi offerimus, & utrinq́ illam florere cupimus. Datum in Caſtris ad Zborowo die decimâquintâ Auguſti, Anno à Nativitate Domini Noſtri JESV Chriſti, Milleſimo Sexcenteſimo Quadrageſimo Nono, Regnorum Noſtrorum Poloniæ I. Sueciæ II. Anno.

Ad Mandatum Sac. Reg. Majeſtat. Proprium.

HIs cum literis eâdem nocte, miſſo captivo Tartarico ad caſtra Chani Crimenſis Rex, comitantibus eum Cancellario, aliiſque Proceribus, tota caſtra circumcirca obequitabat. Interim juſſu Regio, lucente Lunâ, tumultuario opere, foſſa & vallum præ caſtris excitabatur, ea loca, ubi operæ ſufficere non poterant, curribus opplebantur, Rege totum exercitum ad vigiliam integræ illius noctis adhortante, & alia, quæ vſus belli poſcit, præſcribente. Nocte deinde intempeſtâ, nunciatur Regi, ſparſum ab aliquibus meticuloſis in remotiore caſtrorum parte rumorem, quaſi Rex mediâ nocte diſceſſum è caſtris pararet, tum Rex gnarus, quid ex illâ falsâ famâ perturbationis in exercitu naſci poſſet, illicò conſcenſo equo, tota caſtra prælucentibus funalibus obibat, ſuam omnibus teſtatam faciens præſentiam, idq; ipſum iteratâ vice præſtitit, quò invictæ ſuæ conſtantiæ exemplo revocaret à conſilio turpi fugæ eos, qui illam molirentur.

Poſteræ diei ſummâ luce ab alterâ parte li-

moſæ illius vię, novus exoritur tumultus, cum Oppidum Zborovvo, aliquot cohortibus peditum præſidio, â Rege firmatum, quinquaginta millia Coſacorum oppugnarent, & impedimentorum noſtrorum majorem partem in eâ parte hærentium, innumerabilis Tartarorum multitudo diripere conaretur. Sed utrobiquè irritus conatus hoſtium fuit, nam & Coſaci ab Oppido repulſi, & calonum lixarumq; noſtrorum multitudo ductu optimorum militum, & aliquorum religioſorum, adeò fortiter reſtitit Barbaris, vt non tantum eos à curribus noſtris longè arcuerit, ſed etiam ad multa ſtadia eoſdem perſequendo, ingentem in illis ſtragem ediderit. Non diſsimili ſucceſſu Oppidum Zborovvo propugnatum, nam adſcita pars calonum & lixarum inter peditatum noſtrum Oppidum propugnantem, factâ inde eruptione, ingenti diſtantiâ loci Coſacos perſequendo adeò cædebat, vt eorum cadaveribus campi longè lateque opplerentur. Interim hoſtis, conjunctis jam viribus, diviſo trifariam exercitu (nam quartam partem Caſtro-

rum

rum noſtrorum Oppidum cum ſtagno ſupramemorato tegebat) à fronte Caſtra Regia aggreditur, atquè inprimis levibus velitationibus diſtinēdo Regem lævâ, per occultas valles juxta littus ſtagni infrajacentis, ſubmittebat innumeras legiones peditum, quæ occupato, imminenti caſtris noſtris templo, Ruthemio, vallo illud, foſsâquè munire, indequè caſtris noſtris propiùs accedere cœperunt, obſervatà propugnaculi lævæ partis debilitate, quod nec ſatis benè munitum, nec ſufficiente præſidio firmatum. Quod conſpicatus Cancellarius, mandante Rege, quamprimum operas uſq; ad ripas ſtagni continuare, locumquè illum milite firmare imperat. Verum operum continuationem interrupit hoſtis, mox ex munitione templi Ruthenici, de quo ſupra meminimus, tormenta & machinas bellicas in nos collineans, iiſquè caſtra noſtra quatiens; deinde cæco impetu per occultas valles, ſecundumquè ripam ſtagni ad oppugnanda caſtra noſtra, innumerabilem effundens multitudinem, quæ tanto irruit

impetu,

impetu, ut vnus hoſtium auſus ſit, inſiliens vallum noſtrum, ſignum hoſtile ex illo proferre, ſed mox globo trajectus temeritatis pænas luit. Concurſum interea illùc ab omni parte, tanto conatu fervoreq́; militum noſtrorum, vt hoſtis non tantum oppugnationem, & ipſam pugnam deſereret, ſed uſquè ad templum illud Ruthenicùm à noſtris fugatus, illam munitionem abductis raptim ſuis tormentis, noſtris relinquere coactus fuerit. Idem accidit, omnibus alijs locis, vbicunq́; hoſtis excitare propugnacula conabatur. Duravit flagrantiſsima vbiq́; pugna amplius quatuor horis, quâ, fatente poſtmodum ipſomet hoſte, cæſorum decem, lethaliter vulneratorum, & cum ad caſtra hoſtilia ad Zbaraszium ſita, mitterentur, ex vulneribus mortuorum novem millia numerabantur. Ita cæſus hoſtis remiſit plurimum ex impetu, moxq́; tam tormentorum fulmine, quam ſclopetariorum ſtrenuè eiaculantium virtute, equitumq́; noſtrorum ex caſtris excurrentium fortitudine, campis omnibus pulſus, duabus horis ante

meridiem, turpiter in caſtra ſua ſe recepit. Tentabatur quidem adhuc expugnatio Oppidi Zborovvo magno conatu, verum nullo effectu, ſubmittente ſæpiùs illuc Rege novas recentesquè militum cohortes.

Expertus jam Chanus Crimenſis Regii animi, ejusq; exercitus fortitudinem, ipſo medio ejus diei miſit reſpõſum ſuper literas Regias, nocte præteritâ ad ſe miſſas. Faſſus in primis Regiæ Domus erga ſe beneficia, cauſas initæ cum Coſacis ſocietatis, & irruptionis in ditiones Regis tribuebat taciturnitati Reipublicæ, quaſi ſe aſpernantis, nequê eum & populos ejus in hominum numero reputantis. Et quamvis veniſſet huc animo hyemandi, tamẽ quò ſibi comparare poſſet amicitiam, ac fraternitatem Regis, rogare vt Rex deputaret magnum ſuum Veſirium, hoc eſt, ſupremũ Regni Cancellarium, qui cum ſuo Veſirio colloquium haberet fidum, & fraternũ, ſperans ex hoc mutuo colloquio fraternitatem, & amicitiam inter Regem & illum orituram. Huic Epiſtolæ adjunctæ fuerunt literæ Chmiel-

nicij ad Regem ſcriptæ, per occaſionem literarum Regis, ante aliquot dies, ad caſtra Coſacorum miſſarum, quibus Rex Chmielnicium rebellem, & perfidum declarabat, abrogans illi imperium in exercitum Coſacorum datum; Coſacos verò monens, ne Chmielnicium amplius audirent, ſed huic obedirent, quem Rex illis, literis ſuis publicis, præficiebat. In hâc itaquè Epiſtolâ Chmielnicius ad Regem ſcriptâ, magnâ cum ſubmiſsione animi fidem ſuam, & obſequium erga Regem aſſerens, & quicquid malorum ſecutum fuerat, Regiis exercitibus, ſe perſequentibus, tribuens, promptum ſe exequendis imperatis Regiis, reſignandæq́; poteſtatis in Coſacos ſibi conceſſæ, oſtendebat. Utriſq; his literis lectis, reſpondit Rex literis Chani Crimenſis, deputaturum ſe Cancellarium, illiq; commiſſurũ, vt loco aliquo, inter vtraq; caſtra medio, cum Veſirio Chani colloqueretur. Inclinante jam ſole verſus occaſum, nunciant Vigiles caſtrorũ, Veſirium Crimenſem in campo adeſſe Cancellarium prę́ſtolantem, tum Cancellarius poſt ali-
quam

quàm temporis moram, Veſirio ad colloquium, propè ipſa caſtra Regia, in locum à ſe delectum, evocato, tandem caſtris egreſſus, inter innumerabiles hominum catervas, longè à loco congreſsûs conſiſtentes, octo è ſuis comitibus aſſumptis, in vallem planam ad eum deſcendit. Ibi dictâ in primis mutuò ſalute, quid nomine Domini ſui adferret Veſirius, rogat Cancellarius, quandoquidē Rex, Dominus ejus, rogatus à Chano Crimenſi eâ de causâ illum miſit, vt intelligeret, quid Veſirius nomine Domini ſui poſceret. Paucis reſpondet Veſirius, ſe à Domino ſuo miſſum eſſe cum teſtificatione benevolentis & amicitiæ fraternæ erga Regem, ad quam eum invitabant vetera beneficia Regiæ Domus: hinc ad vlteriores ſermones inter Cancellarium, & Veſirium ventum, per quos Cancellarius id agebat, vt mentem Veſirij altiùs introſpiceret, quidnam ſub ſpecie amicitiæ Dominus ejus vellet. Poſtquam verò intellexit nō ampliùs peti, quam ſtipendium militare, antiquitùs à Regibus Poloniæ Chanis Crimenſibus dari ſolitum, & præte-

rea gratiam Regiam Coſacis, pollicitus Cancellarius totum, quod audiverat, Regi ſe relaturum, curaturumq́; vt amicitia, & fraternitas inter hos Principes redintegretur, pacti invicem poſterâ luce ſe redituros, cæptumq́; colloquium continuaturos, amicè ad caſtra ſua digrediuntur. Priuſquã ex eo loco abirent, miſit Veſirius tam ad Coſacos, Oppidum Zborovvo inceſſanter oppugnantes, qui, minis interpoſitis, eos monerent, ut illicò ab oppugnatione Oppidi deſiſterent, munitiones deſererent, tormentisq́; inde abductis, in caſtris ſuis ſe continerent, quam qui Tartaros circa caſtra Regia, cum noſtris velitationes exercentes, campis vndiq́; depellerent. Finitâ, per hæc, eâ die, ſucceſsit nox quietiſsima, vigiliæ tamen caſtrorum non intermiſsâ diligẽtiâ peragebantur, ne hoſtis ſub ſpecie amicitiæ nocturnis inſidijs nos appeteret. Ergo decimâ ſeptimâ Auguſti prodierunt iterum in campum Cancellarius, & Veſirius, inter ingẽtes ab vtrinq́; effuſas copias, inter quas amicæ ſalutationes & colloquia, tanquam perfectâ pace peragebantur,
non

non ſine ingenti diſcrimine Cancellarij, quem ſæpè innumerabili agmine circumvallabat hoſtis, prætextu congreſsûs, & colloqij, cum noſtris hominibus, quod ille intrepido animo ſuſtinuit, neq; ab incæpto opere paſſus eſt ſe revocari ab his, qui indemnitati ejus volebant conſultum. Stetit itaq; pax, intra horas viginti quatuor, computando tempus ab illâ horâ quâ, tractari cœptum, conſtitutis pactis glorioſiſsimis, quorum hæc eſt eſſentia.

Ab hâc horâ ſit inter Regem JOANNEM CASIMIRVM, ejusq; Succeßores Reges Poloniæ, & IslanGiereium Imperatorem Tartarorum, ejusq; familiam Giereiam, amicitia, & fraternitas in perpetuum. Rex Poloniæ, ex liberalitate & munificentiâ ſuâ, dabit Stipendium ordinarium Imperatori Tartarorum quotannis, quod ipſe per Legatos ſuos petet, mißos Camenecum in Podoliam. Imperator vicißim Tartarorum erit obſtrictus, adeſſe Regi cum omnibus ſuis copiis, quandocunq; Rex juſserit, contra quemvis hoſtem Regis. Non amplius licitum erit vel uni equiti Tartarico, hoſtili animo ingredi viciniora Regis Poloniæ, aut prædas agere, imò Imperator Tartarorum indemnes ab omni incurſione Tartarica præſtabit ditiones Regis Poloniæ. A Caſtris Zbarazenſibus obſeßis confeſtim Tartaricas, quam Coſacorum copias abſolvet, illumq; exercitum ad Caſtra

Sac. Reg. Majeſtatis vel quocunq; Rex juſſerit , tranſeuntem minimè infeſtabit. Ex ditionibus Sac. Reg. Majeſtatis, ſine vllâ morâ, omnes Tartaricos exercitus, & quicquid eſt Turcarum Vromelienſium educet, & ad illorum ſedes relegabit. Rex autem Poloniæ in gratiam Imperatoris Tartarorum, exercitum Coſacorum Zaporovienſium humiliter veniam rebellionis petentem, & ſcelus ſuum deprecantem, à crimine prædicto abſolvet, & in gratiam Regiam recipiet.

Sic pace cum Imperatore Tartarorum ſtabilitâ, digrediuntur Cancellarius & Veſirius cum applauſu & lætitiâ totius exercitûs, mandans Cancellarius Chmielnicio, qui Veſiriū comitatus eò advenerat, vt intra duas horas mitteret ex ſuis aliquos ad Regem, nomine totius exercitûs Zaporovienſis, petēdæ veniæ causâ, quod ille mox executus eſt. Advenientes itaq; in Caſtra Regia, qui à Chmielnicio miſsi erant, ducebantur inter denſa agmina militum in ampliſsimum tentorium ad Regem pro Majeſtate ſedentem, in cujus conſpectū poſtquam venerunt, procidentes in terram, crimen totius exercitus cum lachrymis confeſsi ſunt, veniamq; & miſericordiam orando, ſupplicem libellum nomine totius exercitûs Regi porrexêre. Deinde nomine Regis reſpondit Cancellarius, Regem pro innatâ clementiâ nullius, tanto minùs Subditorum ſuorum cruoris ſitientem, graviſsimum crimen exercitui ſuo Zaporovienſi ignoſcere, modò deinceps ille atrociſsimum hoc delictum, fide, obſequio, virtute, corrigere, & ſupplere contendat,

dat, quod autem attineret ſupplicem libellum, Regem ea, quæ petuntur, expenſurum conceſſurumq; quæ ex dignitate Majeſtatis ſuæ, & ex ſecuritate ſalutis Reipublicæ concedi poterunt.

His peractis duo ſequentes dies, exequendis rebus jam conſtitutis dati, videlicet dum Rex ſuper petita Coſacorū voluntatem ſuam declararet, dum Chmielnicius fidem, & obſequium, nomine totius exercitûs Regi, & Reipublicæ juraret, dum literæ Pactorum vltrò citroquè redderentur; dum inter ipſos Principes familiariores viſitationes peragerentur, certantibus Principibus inter ſe donis, miſſis vltrò citroquè præſtantibus equis.

Tertiâ tandem die abibant omnes Tartarici exercitus, verſus Zbaraszium, eos ſequebantur Coſacorum legiones, priùs tamen veniente ipſo Chmielnicio ad caſtra noſtra, veneratum Regem, ad quem introductus in terram proſtratus, veniam criminis flens petiit, omnem in poſterum fidem & obſequium Regi pollicitus.

Hâc ratione, intra breve temporis ſpatium, extinctum eſt formidabilis belli incendium, nō ad ſolius Regni Poloniæ ruinam, ſed ad Chriſtianitatis totius perniciem excitatum. Rex per biduum in eodem cōſiſtens loco, non priùs promovit caſtra, quam intellexit, omnes Tartaricas & Coſacorum legiones ad Zbaraszium perveniſſe. Lento ergo agmine incedendo, rurſus ea ap ud Gliniany, verſus Leopolim, firmat, opperiens, de exerci-

tu

tu Zbaraszenſi notitiam, quâ habitâ, ſciensq; copias illas ab obſidione jam liberas, iter verſus Gliniany ſuſcepiſſe Leopolim ingreſſus, ſolennes Deo reddidit gratiarum actiones. Quo paucis poſt diebus tres Duces, quos Rex exercitui poſtmodum ad Zbaraszium obſeſſo, pari poteſtate præfecerat, venientes, nimirum Andreas Firlei Palatinus Sendomirienſis, Stanislaus Lanckoronski Caſtellanus Camenecenſis, Nicolaus Oſtrorog Pocillator Regni, ſubmiſsè Regi actis gratijs, quod vitæ ſuæ diſcrimine, illis obſidione liberatis, ſalutem dederit, recenſuêre, volente Rege, acta totius illius arctiſsimæ obſidionis. Quæ quoniam longum eſſet hîc repetere ſufficiet innuiſſe, decem non amplius millium exercitum, ſeptem hebdomadarum ſpatio, trecentorum millium Coſacorum, centum verò millium Tartarorum obſidionem ſuſtinuiſſe, hoſtem aliquando intra vnam diem duodecies, aliquando quindecies oppugnationem Caſtrorum noſtrorum reſumentem, ſemper ſtrenuè rejeciſſe, Coſacorum & Tartarorum ſupra Sexaginta millia cecidiſſe, ex noſtris duobus tantum Millibus, iisquè majori ex parte, morbis, famequè mortuis, deſideratis. Ad eam enim rerum omnium inopiam, quando ſoluta eſt obſidio redactus fuit Regius exercitus, vt ne ſex quidem dierum intervallo, amplius illam ferre potuiſſet. Quæ omnia cunctorum quidem, quos illa claudebat obſidio, virtute ſteterunt, ſed inter alios Ducis Wisniewiecy animi fortitudine, & pugnandi peritiâ, qui hâc obſidione eximij bellatoris laudem eſt conſecutus. His Rex auditis, poſtea de continendo in futuris hybernis exercitu, cum Ducibus belli egit, rebusq. omnibus perfectis Varſaviam redijt, Reginâ ipſi duorum dierum itinere obviam prodeunte.